

<http://ui.ac.ir/en>

Journal of Researches in Linguistics

E-ISSN: 2322-3413

13(1), 217-230

Received: 16.12.2021 Accepted: 26.01.2022

Research Paper

A Semantic Survey on Modal Verbs in Today's Persian Language from a Typological Point of View

Shahla Sharifi*

Academic member of Linguistics department, Ferdowsi University of Mashhad, Mashhad, Iran
shahlasharifi@hotmail.com

Narjes Banou Sabouri

Associate professor of Linguistics, Payam-e-Nour University Tehran, Tehran, Iran
n.sabouri@gilan.pnu.ac.ir

Abstract

This study aimed at investigating the semantic aspect of modal verbs in today's Persian language from a typological perspective, which provided us with an opportunity to compare the meanings of Persian modal verbs with those of the other languages. The theoretical framework of this study belonged to Nauze (2008). This was a qualitative research, which was done using a descriptive-analytic method. The research data, which included natural Persian utterances, were obtained from texts appeared in the cyberspace. The modal verbs considered were as follows: *bâyestan*, *tavânestan*, *šodan*, and *xâstan*. After gathering the data, the type and semantic map of each modal verb were determined based on the conceptual space of modality presented by Nauze (2008). The results showed that Nauze's modality framework could cover a variety of meanings of modal verbs in Today's Persian language. It was also found that Today's Persian data were in concordance with typological principle of Nauze, who claimed that all the meanings of modal verbs had to be based on one of the vertical axes.

Keywords: Modality, Modal Verb, Semantic Map, Conceptual Space, Nauze's Framework, Today's Persian Language

Introduction

Modality is a category that has attracted the attention of many linguistics from different perspectives. However, it is said that providing a comprehensive, transparent, and clear definition of modality is difficult. In addition, modality can be represented in the syntactic-lexical construction of a language in the form of modal verbs, clauses, auxiliaries, adverbs, adjectives, or a combination of them. Thus, it covers a wide range of areas. The purpose of this study was to investigate Persian modal verbs from a semantic perspective using a typological framework. The research questions were as follows: What meanings did the modal verbs of *bayestæn* (must), *tavanestæn* (to be able), *šodæn* (to become), and *xastæn* (to want) have in the contemporary Persian language based on Nauze's typological framework? Was this framework sufficient to cover the meanings of the given modal verbs? Was this typological principle that Nauze had proposed (all meanings of a modal verb are placed on one of the (vertical or horizontal) axes) true about the meanings of Persian modal verbs?

Materials and Methods

The present study was a qualitative research based on a descriptive-analytical method. The modal verbs of the contemporary Persian language in this study include four verbs of *bayestæn* (must), *tavanestæn* (to be able), *šodæn* (to become), and *xastæn* (to want). The verb of *šayestæn* (to deserve) was not included in this study as there was an agreement on its modality in the linguistic community and seemed to have been mostly used as an adverb today. To provide some natural data, the examples of the use of these verbs were searched through the Internet in the cyberspace, categorized based on their intended meanings, and then placed in the conceptual space of Nauze's modality.

The meanings of the verbs were first recognized in the examples based on the researchers' linguistic tuition. In the next step, the examples were given to 20 linguistic students, who were asked to specify the meanings of the modal verbs in them. The second step was taken to ensure correct recognition of the meanings of the modal verbs. When there was a disagreement (not much in this study), the final analysis was done based on the majority of the analysts' views.

Discussion of Results & Conclusions

Assessment of the semantic mapping of the contemporary Persian modal verbs showed that *bayestæn* (must) had a semantic diversity only on the vertical axis of "necessity" and all its meanings were characterized on this axis. On the

*Corresponding author

contrary, *tavanestæn* (to be able) covered all the modal meanings in Nauze's conceptual space and was on the vertical axis of "possibility". The modal verb of *šodæn* (to become) was like *tavanestæn* (to be able), which covered all the meanings in Nauze's conceptual space on the vertical axis of "possibility". However, *xastæn* (to want) had less semantic diversity than the other verbs and its only meaning was the dynamic aspect of internal participation that was on the axis of possibility.

The semantic diversity of the mentioned contemporary Persian modal verbs can be generally demonstrated as follows:

bayestæn/ tavanestæn /šodæn <xastæn

Thus, *bayestæn*, *tavanestæn*, and *šodæn* convey most of modal meanings, while *xastæn* has modal meanings only in contemporary Persian. Three of these modal verbs had modal meanings on the vertical axis of "possibility", while only one verb had its modal meaning on the axis of "necessity". The two verbs of *bayestæn* and *tavanestæn* had modal usage in the Middle Ages, so their semantic modal diversities were justifiable in contemporary Persian, while the other two verbs of *šodæn* and *xastæn* had no modal usage in the Middle Ages. However, the verb of *šodæn* (to become) had a variety of modal meanings in contemporary Persian, the reasons of which needed further investigation, but *xastæn* (to want) like its equivalent, to reduce (*kāmistan*), had only one modal meaning on the axis of "possibility" in the Middle Persian.

Comparison of the results of this study with those of the research conducted on some other Iranian languages, such as Kurdish Sorani (Moradi, 2013) and Hawrami (Naghzgoe Kohan & Naqshbandi, 2016) showed the diversity of meanings of the three verbs of *bayestæn*, *tavanestæn*, and *šodæn* in these languages. In this respect, Persian and these other two Iranian languages were almost similar with some differences. For example, in the case of Hawrami, Naghzgoo Kohan and Naghshbandi (2016) believed that the verb of *šodæn* (to become) had a meaning on both axes of possibility and necessity so that Hawrami violated the typological principle proposed by Nauze (2008), while the data of contemporary Persian language did not violate this principle. Moradi (2013) introduced "maybe" along with "should" as a verb in Sorani Kurdish. It seemed that "maybe" was adverbial in modern Persian, while it was a modal verb in the Middle Persian. As Abdi (2021) claimed, the verbs of *bayestæn*, *tavanestæn*, and *šodæn* with their greatest semantic diversities had to be the most frequent modal verbs in modern Persian if there was a relationship between their diversity of meanings and frequency of a linguistic construct.

Comparison of the results of the present study with those of Abdi's research revealed that this claim was true for the two verbs of *bayestæn* and *tavanestæn*, while Abdi introduced *xastæn* (to want) as the second most frequent verb in the spoken modern Persian and placed *šodæn* (to become) in a lower rank. There was an opposing variety of the modal meanings of these two verbs, indicating that *šodæn* had more semantic diversity than *xastæn*.

References

- Abdi I. (2021). Hamahangi-ye Sourat ba Basaamad dar Sakhtema-e a'aal Mo'ain-e Zabane Farsi. Unpublished PhD Thesis. Hamedan University (in Persian).
- Akhlaghi, F. (2007). Three Modal Verbs in Contemporary Persian. *Journal of Dastour*. pp. 82-132, Vol. 3 (in Persian).
- Amouzadeh, M. & Rezaei, H. (2010). Semantic Aspects of "bâyad" in Persian. *Journal of Language Research*, pp. 57-78, No 1(1), (in Persian).
- Hengeveld, K. (2004). Illocution mood and modality, In G. Booij, C. Lehmann, J. Mugdan and S. Skopeteas(eds.), *Morphology: An Introductory Handbook on Inflection and Word Formation*, Vol. 2, Walter de Gruyter, Berlin, pp 1190-1201.
- Homayounfar, M. (2013). Analysis of grammaticalization of Persian modal auxiliaries based on Lehman's criteria. *Journal of Dastour*. Vol. 9. Pp. 50-73 (in Persian).
- Koohkan S., Golfam A. (2021). Need to Necessity: Bajæd in Modern West Iranian Languages. *Tarbiat Modares University Press*. pp. 57-78, 12(1) (in Persian).
- Moradi R. (2013). Modal Auxiliaries in Sorani Kurdish. *Journal of Western Iranian Languages and Dialects*. pp. 117-134, No. 2 (in Persian).
- Motavallian R. (2018). Syntactic Representation of Verbs "xastæn, tævanestæn". *Iranian Journal of Comparative Linguistic Research*. pp. 105-123, No. 16 (in Persian).
- Naghizadeh, M. Tavangar, M. Amoozadeh, M. (2011). An Inquiry into the Concept of Subjectivity Involving Modal Verbs in Persian. *Journal of researches in Linguistics*. Vol.1. pp. 1-20 (in Persian).
- Naghzgoo Kohan, M. & Naghshbandi, Z. (2016). Modal Auxiliaries in Hawrami. *Tarbiat Modares University Press*. Volume 7, Issue 3. Pp. 223-243 (in Persian).
- Nauze, F.D. (2008). *Modality in Typological Perspective*, Institute for Logic, Language and Communication, Amsterdam
- Palmer, F. R. (1997). *Modality and the English Modals*. NewYork: Routledge.
- Palmer, F. R. (2001). *Mood and Modality*, second edition, Cambridge text books in Linguistics, Cambridge: Cambridge University Press.
- Rahimian J., Amouzadeh, M. (2013). Persian Modal Verbs and the Expression of Modality. *Journal of Language Researches*. pp. 21-40. No. 1 (4) (in Persian).
- Taleghani, A. H. (2008). *Modality, Aspect and Negation in Persian*. Amsterdam: John Benjamins.
- Van der Auwera, J. Plunguin, V. A. (1998). Modality's semantic map, *Linguistic Typology* 2(1), pp.79-124.

بررسی معنایی افعال وجهی^۱ در زبان فارسی امروز از دیدگاه رده‌شناسی

*شهلا شریفی ID

**نرجس بانو صبوری

چکیده

در این جستار درصددیم افعال وجهی فارسی امروز را به‌لحاظ معنایی از منظر رده‌شناسی بررسی کنیم تا وضعیت معانی افعال وجهی فارسی امروز را در مقایسه با معانی وجهی یافت شده در دیگر زبان‌های دنیا نشان دهیم چارچوب موردنظر در این پژوهش چارچوب ناوز (2008) است. نوع پژوهش حاضر کیفی و روش آن توصیفی-تحلیلی است. داده‌های فارسی امروز داده‌های طبیعی هستند که از طریق اینترنت و فضای مجازی جمع‌آوری شده‌اند. افعال وجهی موردبررسی افعال «بایستن»، «توانستن»، «شدن» و «خواستن» هستند. پس از گردآوری داده‌ها نوع و جهت افعال وجهی در داده‌ها مشخص شد و سپس بر روی فضای مفهومی معرفی شده در چارچوب ناوز (2008)، نگاشت معنایی هر فعل معلوم شد. نتایج پژوهش نشان داد که چارچوب ناوز برای پوشش معانی افعال وجهی فارسی امروز مناسب است و تمام معانی را در برمی‌گیرد. همچنین اصل رده‌شناختی‌ای که ناوز در خصوص امکان تنوع معنایی صورت‌های وجهی بر روی یکی از محورهای عمودی ارائه کرده بود، در فارسی نیز رعایت می‌شود.

کلیدواژه‌ها: وجهیت، افعال وجهی، نگاشت معنایی، فضای مفهومی، چارچوب ناوز، فارسی امروز

¹ modal verbs

sh-sharifi@um.ac.ir

* دانشیار گروه زبان‌شناسی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی دکتر شریعی، دانشگاه فردوسی مشهد، ایران (نویسنده مسئول)

n.sabouri@gilan.pnu.ac.ir

** دانشیار زبان‌شناسی، دانشگاه پیام نور تهران، تهران، ایران

۱. مقدمه

وجهیت^۱ مقوله‌ای است که توجه زبان‌شناسان را از منظرهای متفاوت به خود جلب کرده است. با این حال گفته می‌شود که ارائه تعریف همه‌گیر، مشخص و روشنی از وجهیت دشوار است. بنا بر این تعاریف و دسته‌بندی‌های متفاوتی از وجهیت ارائه شده است. برای مثال **بای-بی**^۲ و **همکاران** (۱۹۹۴) وجهیت را به نگرش گوینده در مورد آن چه گفته می‌شود ارتباط می‌دهند. برخی نیز چون **هلیدی**^۳ (۱۹۷۰:۲۴۹) بخشی از وجهیت را در ارتباط با گوینده و چگونگی ارزیابی او از امکان، احتمال یا قطعیت وقوع رویداد می‌دانند و بخشی از آن را به توانایی، اجبار یا مجوز انجام عمل یا وقوع رویداد نسبت می‌دهند که این تفکیک به نوعی بعدها در قالب دسته بندی مشارک-درونی^۴ یا مشارک-بیرونی^۵ در آثار دیگران ظاهر شده است.

وجهیت می‌تواند در بخش‌های نحوی- ساخت‌واژی/ واژگانی زبان در قالب افعال وجهی، واژه بست‌ها، وجهیت‌نماها^۶، قیده‌ها، صفات یا ترکیبی از این موارد بازنمایی شود؛ بنابر این حوزه گسترده‌ای را دربر می‌گیرد.

پالمر^۷ (۲۰۰۱:۱) وجهیت را «مقوله دستوری بین‌زبانی معتبری می‌داند که می‌تواند موضوع مطالعه رده‌شناختی قرار بگیرد». در این پژوهش وجهیت از منظر معنایی با استفاده از یافته‌های رده‌شناختی بررسی می‌شود؛ از آنجا که بازنمایی وجهیت در زبان‌ها حوزه وسیعی را در نحو و ساخت‌واژه دربرمی‌گیرد، این پژوهش تنها به افعال وجهی که در فارسی از عناصر مهم نشان‌دهنده وجهیت هستند، محدود خواهد بود.

سوال‌های تحقیق بدین قرار است:

- نگاشت معنایی افعال وجهی فارسی امروز بر روی فضای مفهومی وجهیت **ناوز** (۲۰۰۸) به چه صورت است؟

- آیا اصل رده‌شناختی‌ای که **ناوز** (۲۰۰۸) ذکر کرده، در خصوص معانی افعال وجهی فارسی امروز صادق است؟

۲. پیشینه

در این بخش نخست برخی چارچوب‌های معنایی رده‌شناختی در خصوص وجهیت مطرح شده و سپس به بررسی پیشینه بررسی افعال وجهی در زبان فارسی پرداخته می‌شود.

یکی از دسته‌بندی‌های مورد توجه در خصوص بررسی معنایی وجهیت متعلق به پالمر است که در آثار (۱۹۹۷) و (۲۰۰۱) ارائه شده است. **پالمر** در (۱۹۹۷) وجهیت را در سه دسته قابل بررسی می‌داند: معرفتی^۸، الزامی^۹ و پویا^{۱۰}. وی دو درجه امکان^{۱۱} و ضرورت^{۱۲} برای آنها قائل می‌شود. بدین ترتیب شش امکان به وجود می‌آید: وجهیت معرفتی ممکن، وجهیت معرفتی لازم، وجهیت الزامی ممکن، وجهیت الزامی لازم، وجهیت پویای ممکن و وجهیت پویای لازم. از نظر او وجهیت معرفتی با دو نوع دیگر تفاوت دارد؛ چه، وجهیت معرفتی مربوط به گزاره‌هاست نه کنش‌ها یا رویدادها. به عقیده پالمر وجهیت الزامی ضرورتاً جنبه کنشی دارد. وی این وجهیت را گفتمان‌محور

¹ modality

² Bybee

³ Halliday

⁴ participant-internal

⁵ participant-external

⁶ mood-markers

⁷ Palmer

⁸ epistemic

⁹ deontic

¹⁰ dynamic

¹¹ possibility

¹² necessity

برمی‌شمرد و بر آن است که این وجهیت هم گوینده و هم مخاطب را شامل می‌شود. **پالمر** عنوان می‌کند که با استفاده از این وجهیت، گوینده عملاً اجازه می‌دهد، اجبار می‌کند، قول می‌دهد و تهدید می‌کند. وی همچنین بر آن است که وجهیت پویا با توانایی و خواست فاعل ارتباط داشته و دارای دوزیرمجموعهٔ خنثی و فاعل‌محور است. کاربرد خنثی نشان‌دهندهٔ امکان وقوع رویداد است و در جمله‌هایی که فاعل غیرشخصی حضور دارد یا جمله مجهول است، خود را روشن‌تر نشان می‌دهد. به عقیدهٔ وی نوع دیگر امکان پویا بیان‌گر توانایی فاعل در انجام کنش است. امکان پویا همچنین می‌تواند برای بیان معنای ضمنی مثلاً برای ارائهٔ پیشنهاد نیز به کار رود.

پالمر (2001) در وهلهٔ اول بین وجهیت گزاره‌ای^۱ و رویدادی^۲ تفاوت قائل می‌شود و سپس وجهیت گزاره‌ای را به دو دستهٔ گواه‌نما^۳ و معرفتی و وجهیت رویدادی را نیز به دو دستهٔ الزامی و پویا تقسیم می‌کند. در این تقسیم‌بندی وی تفاوتی را که بین وجهیت معرفتی با دو نوع دیگر قائل بود، با جدا ساختن و قرار دادن آن در دسته‌ای متمایز به روشنی نشان می‌دهد. هر یک از این دسته‌ها خود به زیردسته‌هایی تقسیم می‌شوند. در زیر نظام وجهیتی **پالمر** (2001) در جدولی نشان داده شده است:

جدول ۱- نظام وجهیتی پالمر (2001)

Table 1- Modality Framework of Palmer (2001)

وجهیت گزاره‌ای		وجهیت رویدادی	
معرفتی	گواه‌نما	الزامی	پویا
حدسی ^۷	گزارشی ^۶	اجازه‌ای ^۵	توانمندانه ^۴
قیاسی ^{۱۱}	حسی ^{۱۰}	اجباری ^۹	ارادی ^۸
فرضی ^{۱۳}		تعهدی ^{۱۲}	

چارچوب دیگری که برای بررسی معنایی وجهیت در زبان‌های دنیا ارائه شده، متعلق به **هنگولد**^{۱۴} (۲۰۰۴) است. او بر اساس دو عامل هدف ارزیابی^{۱۵} و حوزهٔ ارزیابی^{۱۶} دو دسته‌بندی ارائه می‌کند. دسته‌بندی او بر اساس هدف ارزیابی به این صورت است:

- وجهیت مشارک-محور
- وجهیت رویداد-محور
- وجهیت گزاره-محور

¹ propositional modality

² event modality

³ evidential

⁴ abilitive

⁵ permissive

⁶ reported

⁷ speculative

⁸ volitive

⁹ obligative

¹⁰ sensory

¹¹ deductive

¹² commissive

¹³ assumptive

¹⁴ Hengeveld

¹⁵ target of evaluation

¹⁶ domain of evaluation

و بر اساس حوزه ارزیابی به این گونه است:

- توانمندان^۱، تکلیفی، ارادی^۲، معرفتی، گواه‌نما

جدول ۲- چارچوب رده‌شناختی وجهیت هنگولد (2002)

Table 2- Typological Framework of Modality (Hengeveld, 2004)

حوزه	هدف		
	مشارک	رویداد	گزاره
توانمندان	+	+	-
الزامی	+	+	-
ارادی	+	+	+
معرفتی	-	+	+
گواه‌نما	-	-	+

چارچوب بعدی متعلق به ون در آنوورا و پلانگین^۳ (1998) است. این چارچوب را با این که قدیمی‌تر است در آخر بیان کرده‌ایم، زیرا چارچوب این پژوهش که متعلق به ناووز (Nauze, 2008) است، از این چارچوب گرفته شده است. این دو پژوهشگر بر اساس دو درجه امکان و ضرورت دو دسته‌بندی کلی ارائه می‌کنند که عبارتند از: امکان غیرمعرفتی و امکان معرفتی. سپس در زیرمجموعه امکان غیرمعرفتی دسته‌بندی مشارک- درونی و مشارک- بیرونی را ارائه کرده و در نهایت در زیر دسته مشارک- بیرونی دو دسته غیر الزامی و الزامی ممکن را مطرح می‌سازند. نظرات آنها را در شکل زیر می‌توان جمع‌بندی کرد:

جدول ۳- چارچوب رده‌شناختی وجهیت ون در آنوورا و پلانگین (1998)

Table 3- Typological framework of modality (Van Der Auwera & Plungian, 1998)

امکان/ضرورت	
امکان معرفتی	امکان غیرمعرفتی
مشارک-بیرونی	مشارک-درونی
غیر الزامی	
الزامی ممکن	

چنان که پیش‌تر گفته شد، افعال وجهی یک نوع از انواع بازنمایی وجهیت در زبان‌های دنیا به‌شمار می‌روند. افعال وجهی در فارسی امروز در آثار مختلفی بررسی شده‌اند که به برخی از آنها اشاره می‌شود.

اخلاقی (۱۳۸۶) به بررسی سه فعل وجهی «بایستن»، «شدن» و «توانستن» پرداخته است. وی در این بررسی به این نتیجه می‌رسد که فعل «بایستن» تنها فعلی است که بیان‌کننده درجه الزام در هر سه وجه معرفتی، الزامی و پویا است و درجه امکان توسط دو فعل دیگر بیان می-

^۱ Facultative این اصطلاح هنگولد معادل اصطلاح abilitive در چارچوب پالمراست به همین دلیل برای هر دو یک معادل انتخاب شده است.

^۲ volitive

^۳ Van Der Auwera & Plungian

شود. **عموزاده و رضایی** (۱۳۸۹) به بررسی و تحلیل شواهدی از زبان فارسی معاصر پرداخته و برخی از ابعاد معناشناختی و کاربردشناختی «باید» را مطالعه کرده‌اند. **نقی‌زاده و همکاران** (۱۳۹۰) مفهوم ذهنیت در فعل‌های زبان فارسی را بررسی کرده‌اند. بر اساس این پژوهش، مرز بین عینیت و ذهنیت در فعل‌های وجهی کاملاً مشخص نیست و این دو از یکدیگر تفکیک‌ناپذیرند. همچنین درک جامع و کامل مفهوم عبارت‌های وجهی محصول یکپارچگی عناصر بافتی و دانش دایره‌المعارفی ما از جهان خارج است. **رحیمیان و عموزاده** (۱۳۹۲) فعل‌های وجهی فارسی را از دو جنبهٔ درجه و نوع بررسی کرده‌اند. بر اساس این پژوهش «باید» برای بیان سه درجه از وجهیت معرفتی، دو درجه از وجهیت پویا و یک درجه از وجهیت الزامی و «شدن» و «توانستن» نیز برای بیان دو درجه از وجهیت الزامی و یک درجه از وجهیت پویا به‌کار می‌روند. **همایون‌فر** (۱۳۹۲) به بررسی دستوری‌شدگی فعل‌های وجهی در زبان فارسی پرداخته و نشان می‌دهد که هر یک از این فعل‌ها چه درجه و میزانی از دستوری‌شدگی را طی کرده‌اند. **متولیان نائینی** (۱۳۹۷) به بازنمایی نحوی فعل‌های «خواستن» و «توانستن» پرداخته است. وی به این نتیجه می‌رسد که در زبان فارسی فعل‌های وجهی + گزاره‌ای چه معرفتی باشند چه غیرمعرفتی و چه + درونی باشند و چه - درونی، ارتقایی بوده و فعل‌های وجهی - گزاره‌ای کنترلی هستند. **طالقانی** (۲۰۰۸) به بررسی نظام فعلی در زبان فارسی بر اساس تعامل عملگرهایی همچون وجهیت، زمان، نمود و نفی در زبان فارسی پرداخته است. وی به این نتیجه می‌رسد که میان ساختار نحوی فعل‌های وجهی و خوانش‌های ریشه‌ای و معرفتی آنها انطباق دقیق وجود نداشته و از دیدگاه نحوی نیز تمایزی میان خوانش ریشه‌ای و معرفتی فعل‌های وجهی دیده نمی‌شود. عبدی (۱۴۰۰) در رسالهٔ دکتری خود به تأثیر عامل بسامد بر شکل‌گیری افعال معین بیانگر نمود، وجهیت و زمان در زبان فارسی نو می‌پردازد. تحقیق او متون نوشتاری فارسی نو متقدم و متون نوشتاری و داده‌های گفتاری فارسی معاصر را دربر می‌گیرد. نتیجهٔ تحقیق وی نشان می‌دهد که بر شمار فعل‌های معین در طول زمان در فارسی نو افزوده شده و البته افعال از پیش موجود چندنقشی شده‌اند. بر اساس یافتهٔ این پژوهش در حال حاضر افعال وجهی بر اساس بسامد در نوشتار فارسی به این قرارند (**عبدی ۱۴۰۰:۱۲۶**):

بایستن < توانستن < خواستن < شدن < گذاشتن/خوردن

نشانهٔ < بیانگر آن است که مؤلفهٔ سمت راست از بسامد بالاتری برخوردار است.

و بسامد افعال وجهی در پیکرهٔ گفتاری فارسی امروز به قرار زیر است (ص. ۱۳۳):

بایستن < خواستن < توانستن < شدن < گذاشتن/خوردن

به این ترتیب پربسامدترین افعال وجهی فارسی امروز سه فعل «بایستن»، «توانستن» و «خواستن» هستند.

۳. چارچوب نظری پژوهش:

چنان‌که پیش‌تر گفته شد چارچوب این پژوهش که متعلق به **ناوز** (۲۰۰۸) است، برگرفته از دسته‌بندی **ون در آنوورا و پلانگین** (۱۹۹۸) است. دسته‌بندی این محقق در شکل زیر قابل مشاهده است:

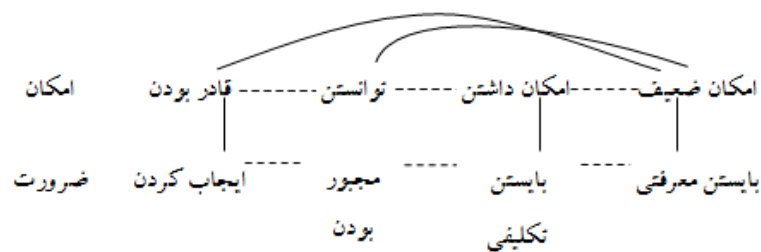
جدول ۴- چارچوب رده‌شناختی وجهیت **ناوز** (۲۰۰۸)

Table 4- Typological Framework of Modality (Nauze, 2008)

مشارک-درونی	مشارک-بیرونی		معرفتی
	الزامی	هدف-محور ^۱	
توانایی	اجازه	امکان	امکان
ایجاب ^۱	اجبار	ضرورت	ضرورت

^۱ Goal-oriented

بر اساس این چارچوب دو درجه امکان و ضرورت همچون چارچوب پالمر برای تمام معانی وجهی وجود دارد. همچنین متغیر دیگر دخیل در این دسته‌بندی نوع مشارک است که می‌تواند درونی یا بیرونی باشد. در چارچوب ناووز نیز وجهیت معرفتی با دیگر انواع متفاوت است، زیرا در مورد آن نوع مشارک مطرح نیست. بر اساس یافته‌های رده‌شناختی از زبان‌های مختلف، ناووز (2008:28) فضای مفهومی وجهیت را در زبان‌های دنیا به صورت زیر نشان می‌دهد:

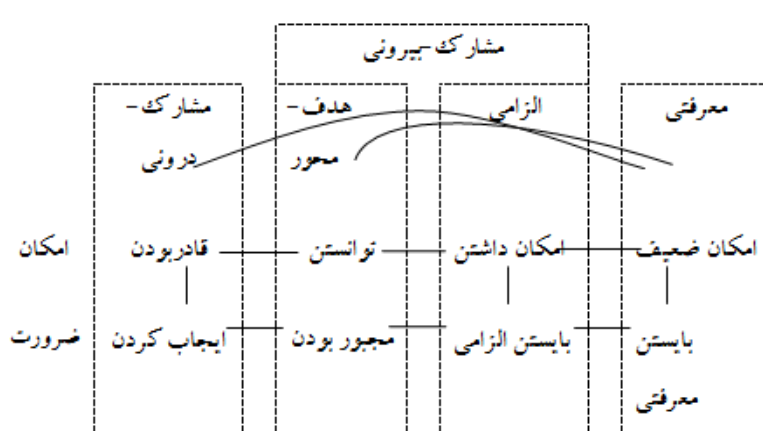

شکل ۱- فضای مفهومی وجهیت (Nauze, 2008)

Fig 1-Conceptual Space of Modality (Nauze, 2008)

در این شکل گزینه‌های مطرح شده بیانگر معنا برای انواع وجهیت هستند، نه صرفاً افعال وجهی. خطوط بین گزینه‌ها نشان می‌دهد که بین آنها بر روی محور افقی یا عمودی ارتباط وجود دارد. طبق یک همگانی رده‌شناختی در خصوص وجهیت: هر عنصر وجهی فقط می‌تواند بیش از یک معنا بر روی یکی از محورهای فضای مفهومی داشته باشد؛ یعنی عناصر وجهی یا بر روی محور افقی متفاوتند که چند معنایی‌شان را نشان می‌دهد، یا بر روی محور عمودی از هم متمایزند که امکان و ضرورت را مطرح می‌کند (Nauze, 2008:222).

ناووز (2008) این فضای مفهومی وجهیت را با چارچوب خود به شکل زیر ترکیب می‌کند:

شکل ۲- ترکیب فضای مفهومی وجهیت و چارچوب ناووز (2008)

Fig 2- Combination of Conceptual Space of Modality & Nauze framework (Nauze, 2008)

در این پژوهش تلاش خواهیم کرد بر روی فضای مفهومی فوق، نگاهی معنایی افعال وجهی فارسی امروز را مشخص کنیم.

¹ need

۴. روش پژوهش

تاکنون افعال وجهی فارسی از منظر رده‌شناسی بررسی نشده‌اند؛ حال آن‌که بررسی‌های رده‌شناختی وضعیت یک زبان را در مقایسه با زبان‌های دیگری که تاکنون مورد بررسی قرار گرفته‌اند، مشخص می‌کند و در یک تصویر کلی‌تر و بزرگ‌تر این نوع بررسی‌ها تمایلات غالب را از نظر متغیر مشخص شده در دنیا مشخص می‌کند و از رهگذر چنین یافته‌هایی می‌توان به تلویحات نظری و اصول جهانی دست یافت. بنابراین ضرورت تحقیق مشخص شد و بر این اساس پژوهش حاضر که از نوع کیفی و روش آن توصیفی-تحلیلی است، به انجام رسید. افعال وجهی فارسی امروز که مورد بررسی قرار گرفته‌اند چهار فعل «بایستن»، «توانستن»، «خواستن» و «شدن» هستند که در مورد وجهی بودن آنها توافق نظر در جامعه‌شناسی زبان‌شناسی ایران وجود دارد.

با توجه به این که فعل «شایستن» ظاهراً امروزه بیشتر به صورت قید به کار می‌رود، در این پژوهش آن را لحاظ نکرده‌ایم. جهت طبیعی بودن داده‌ها، نمونه‌های کاربرد این افعال را از طریق اینترنت در فضای مجازی جستجو و سپس بر اساس معنای مدنظر در نمونه‌ها آنها را دسته‌بندی کرده و در فضای مفهومی وجهیت ناوز (2008) قرار داده‌ایم. قابل ذکر است که تشخیص معنای افعال در مثال‌ها در وهله اول بر اساس شم زبانی نگارندگان انجام گرفته و در مرحله بعد نمونه‌ها در اختیار ۲۰ نفر از دانشجویان زبان‌شناسی قرار داده شده و از آنها خواسته شده که معنای وجهی افعال وجهی در نمونه‌ها را مشخص کنند. انجام مرحله دوم به جهت اطمینان از تشخیص درست معنای وجهی افعال وجهی انجام گرفته است. در مواردی که اختلاف نظر وجود داشت (البته تعدادشان اندک بود) تحلیل نهایی بر اساس نظر غالب تحلیلگران انجام گرفته است.

۵. نگاشت معنایی افعال وجهی در زبان فارسی امروز:

در این بخش با ارائه نمونه‌هایی از کاربرد وجهی افعال در زبان فارسی امروز به تحلیل معنایی آنها می‌پردازیم و سپس نگاشت معنایی آنها را بر روی فضای مفهومی ارائه شده توسط ناوز (2008) مشخص می‌کنیم:

«بایستن»:

(۱) ظاهراً خونه نیست، باید رفته باشه بیرون.

(۲) دو موردی که امروزه برای شادتر بودن باید بدانید.

(۳) آنچه شما باید قبل، حین و بعد از زدن واکسن کرونا بدانید.

(۴) فونداسیون این سازه‌ها می‌بایست در برابر بارهای سنگین مقاومت داشته باشد.

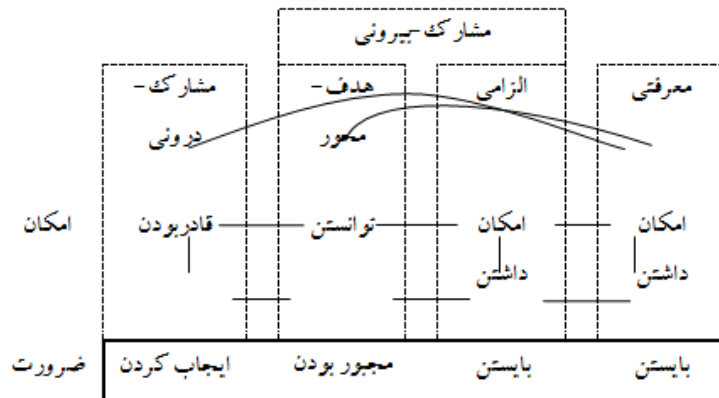
(۵) آیا می‌دانستی برای آب‌پز کردن تخم شترمرغ بایستی یک ساعت و نیم صبر کرد؟

(۶) برای رسیدن به اهداف متعالی باید از خودگذشتگی کنی.

(۷) می‌باید قبلش بهم می‌گفتی.

در جمله (۱) که مصداق وجهیت معرفتی ضروری است، گوینده بر اساس حدس و گمان خود یا شواهدی که در جمله بیان نشده، به این نتیجه می‌رسد که فرد موردنظر در خانه حضور ندارد. جمله‌های (۲) تا (۵) مصداق وجهیت پویای ضروری به‌شمار می‌روند که مشارک درونی دارند. الزامی که در این جمله‌ها بیان شده، منشأ تکلیف یا تحمیل ندارد؛ به عبارتی گوینده آن را تحمیل نمی‌کند و صرفاً مربوط به شرایط یا اختیار شنونده یا مخاطب است. جمله (۶) نمونه‌ای از کاربردهای هدف-محور فعل «بایستن» در فارسی امروز است که مشارک بیرونی دارد. در این نمونه رسیدن به اهداف متعالی بسته به از خودگذشتگی است؛ به عبارتی لازمه رسیدن، از خودگذشتگی است. در جمله (۷) که مصداق وجهیت الزامی ضروری است، گوینده الزام کنشی را که انجام نگرفته، به شنونده یادآور می‌شود. حضور «باید» در جمله‌های فوق نشان از آن دارد که اطمینان گوینده نسبت به گزاره زیاد است؛ به دیگر بیان، دیدگاه گوینده به یقین بسیار نزدیک است.

با توجه به آنچه گفته شد نگاشت معنایی «بایستن» بر روی فضای مفهومی وجهیت ناوز به صورت زیر خواهد بود:

شکل ۳- نگاشت معنایی «بایستن»

Fig 3- Semantic Map of bāyestan

همان‌طور که مشاهده می‌شود فعل وجهی «بایستن» در فارسی امروز تنها بر روی محور عمودی ضرورت عمل کرده و بر روی این محور دستخوش تنوع معنایی شده است، به گونه‌ای که تمام معانی این محور را داراست.

«توانستن»

(۹) می‌تواند سفر رفته باشد.

(۱۰) می‌توانید تا هر وقت خواستید اینجا بمانید.

(۱۱) ما می‌توانیم قهرمان باشیم.

(۱۲) آیا می‌توان واکسن‌هایی تولید کرد که جهت یابند و تکثیر شوند؟

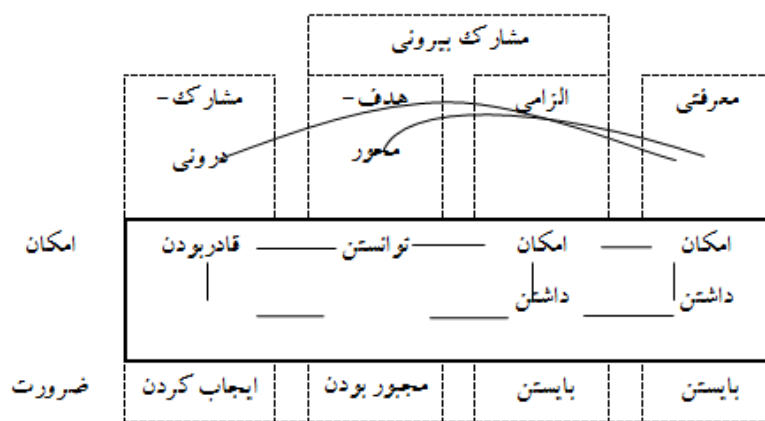
(۱۳) کاش می‌توانستی درد مرا بفهمی.

(۱۴) می‌توانی دستت را بالا بیاوری؟

(۱۵) برای رفتن به مشهد می‌تونی از قطار هم استفاده کنی.

در جمله (۹) که مصداق معرفتی ممکن است، حدس و گمان گوینده در خصوص گزاره جمله با بیان فعل وجهی «توانستن» نشان داده شده است. جمله (۱۰) مصداق الزامی ممکن است. در این جمله فعل وجهی «توانستن» در معنای «اجازه دادن» به کار رفته است. در این جمله، گوینده به شنونده اجازه انجام کنش را می‌دهد. جمله‌های (۱۱) تا (۱۴) مصداق وجهیت پویای ممکن هستند. در جمله‌های (۱۱) تا (۱۳) از فعل «توانستن» مفهوم «امکان داشتن» برمی‌آید. در این جمله‌ها وقوع کنش در صورت فراهم بودن شرایط امکان‌پذیر خواهد بود. در جمله (۱۴) فعل «توانستن» به معنای «توانایی داشتن» بر توانایی فاعل دلالت دارد و به‌طور مشخص نشان‌دهنده قدرت جسمی فاعل است. در جمله (۱۵) شاهد کارکرد هدف-محور فعل وجهی «توانستن» هستیم. «می‌توانی» در این مثال به‌نوعی بیانگر پیشنهاد به مخاطب است که به‌طور مشخص در چارچوب ناوز ذکر نشده است، بنابراین با کمی اغماض آن را به معنای امکان که بر روی محور عمودی امکان ذیل کارکرد هدف-محور ذکر کرده است، تعبیر می‌کنیم.

در زیر نگاشت معنایی «توانستن» را بر روی فضای مفهومی وجهیت ناوز مشخص می‌کنیم:

شکل ۴- نگاشت معنایی «توانستن»

Fig 4- Semantic Map of tavbnestan

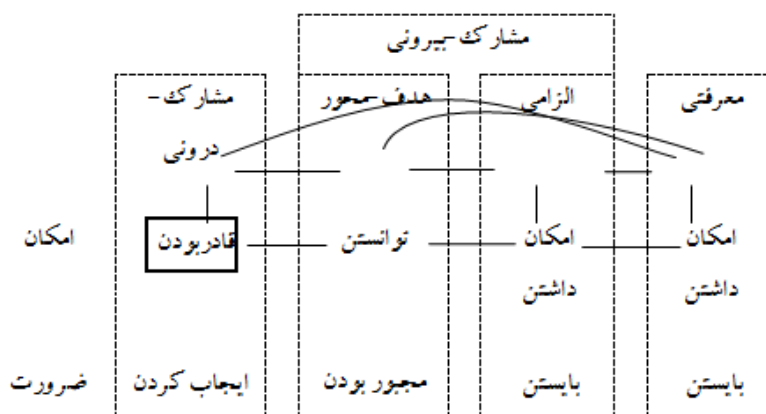
شکل فوق نشان می‌دهد که فعل وجهی «توانستن» تنها بر روی محور عمودی امکان عمل کرده و به لحاظ نوع وجهیت دچار تنوع شده است به صورتی که این فعل وجهی تمام معانی وجهی روی این محور را داراست.

«خواستن»

- ۱۶) من نمی‌خواهم آینده را پیش‌بینی کنم.
- ۱۷) می‌خواهم کار جدیدی را شروع کنم.
- ۱۸) خواستم بهت چیزی نگم.
- ۱۹) می‌خواستی طلسم‌شکنی کنی که نشد.
- ۲۰) صد بار خواستم برم به چیزی مانع شد.
- ۲۱) می‌خواست نویسنده بشه.

در جمله‌های فوق فعل وجهی «خواستن» بسته به بافت جمله در معنای «قصد داشتن، اراده کردن» یا «تمایل داشتن» به کار رفته است. در این جمله‌ها فعل وجهی بیان‌گر وجهیت پویای ممکن و نشان‌دهنده امکان تحقق کنش به واسطه نیروی بالقوه کنش‌گر (مشارک درونی) است.

در زیر نگاشت معنایی «خواستن» در فارسی امروز را بر روی فضای مفهومی وجهیت ناوز معلوم می‌کنیم:

شکل ۵- نگاشت معنایی «خواستن»

Fig 5- Semantic Map of xostan

چنان‌که از شکل فوق بر می‌آید فعل وجهی «خواستن» در فارسی امروز فقط بر روی محور امکان دارای یک معناست و تنوع معنایی ندارد.

«شدن»:

(۲۷) می‌شه اینم کار اون باشه.

(۲۸) می‌شه منم همراهت پیام؟

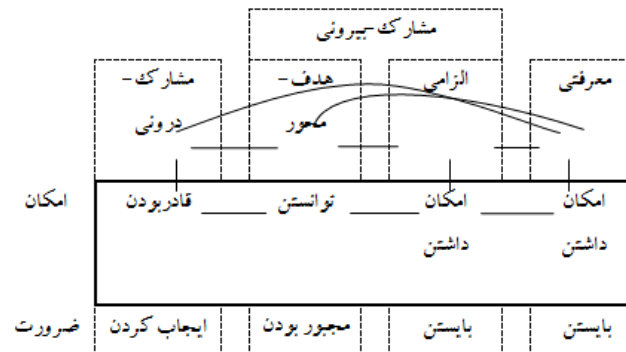
(۲۹) شد من یه چیزی بگم تو خرابم نکنی؟

(۳۰) این‌طور هم می‌شود گفت.

(۳۱) میشه من یک روز به ماه سفر کنم؟

(۳۲) می‌شه برای خلاصی از عذاب وجدان هر چیزی رو توجیه کرد.

در جمله (۲۷) که مصداق معرفتی ممکن است، فعل وجهی «شدن» نشان‌دهنده حدس و گمان گوینده درباره گزاره است. جمله (۲۸) که مصداق وجهیت الزامی ممکن است، فعل وجهی «شدن» در معنای «اجازه داشتن» به کار رفته و گوینده با کاربرد این فعل، اجازه‌ای را در قالب پرسش مطرح می‌کند. در جمله (۲۹) که مصداق الزامی ممکن است، فعل وجهی برای بیان درخواست به کار رفته است. در این جمله که به صورت پرسشی مطرح شده، منظور از پرسش کسب اطلاع نیست؛ بلکه پرسش به منظور درخواست غیرمستقیم مطرح شده است. در جمله (۳۰) که مصداق پویای ممکن است، فعل وجهی «شدن» بیان‌کننده امکان وقوع کنش است. در جمله (۳۱)، «شدن» بیانگر امکان معرفتی ضعیف است. جمله (۳۲) بیانگر کارکرد هدف-محور فعل «شدن» است که در مرتبه امکان رخ می‌دهد. نگاشت معنایی این فعل بر روی فضای مفهومی وجهیت ناوز به قرار زیر است:

شکل ۶- نگاشت معنایی «شدن»

Fig 6- Semantic Map of šodan

شکل فوق نشان می‌دهد که فعل وجهی «شدن» در فارسی امروز تنها روی محور امکان دارای چند معناست. در واقع این فعل بر روی محور افقی تمام معانی تعریف شده را داراست.

۷. بحث و نتیجه‌گیری

در این جستار افعال وجهی فارسی امروز از منظر معنایی بر اساس چارچوب ناوز (2008) بررسی شد. بررسی نگاشت معنایی افعال وجهی فارسی امروز نشان می‌دهد که «بایستن» تنها بر روی محور عمودی ضرورت دارای تنوع معنایی است، ولی تمام معانی بر روی این محور را داراست. «توانستن» برعکس، بر روی محور عمودی امکان تمام معانی وجهی فضای مفهومی ناوز را داراست. فعل وجهی «شدن» همچون

«توانستن» است و بر روی محور عمودی امکان تمام معنای فضای مفهومی ناوز را پوشش می‌دهد. «خواستن» اما نسبت به دیگر افعال تنوع معنایی کمتری دارد و تنها معنای آن، وجهیت پویای مشارک درونی است که بر روی محور امکان قرار دارد. به‌طور کلی تنوع معنایی وجهی افعال وجهی فارسی امروز را به‌صورت زیر می‌توان نشان داد:

بایستن / توانستن / شدن <خواستن

بدین ترتیب «بایستن»، «توانستن» و «شدن» بیشترین معنای وجهی و «خواستن» کمترین معنای وجهی را در فارسی امروز دارا هستند و از این چهار فعل سه فعل روی محور عمودی امکان دارای معنای وجهی هستند و فقط یک فعل روی محور ضرورت معنای وجهی دارد. بعلاوه از این چهار فعل، دو فعل «بایستن» و «توانستن» در دوره میانه نیز کاربرد وجهی داشته است بنابراین تنوع معنایی وجهی شان در فارسی امروز قابل توجه است اما دو فعل «شدن» و «خواستن» در دوره میانه کاربرد وجهی نداشته‌اند. با اینحال فعل «شدن» در فارسی امروز دارای تنوع معنای وجهی است که دلایل آن جای بررسی‌های بیشتر دارد اما «خواستن» مثل معادل خود در دوره میانه یعنی «کامستن/kāmistan» فقط یک معنای وجهی روی محور امکان دارد. مقایسه نتایج این تحقیق با نتایج تحقیقات انجام گرفته روی برخی زبانهای دیگر ایرانی چون کردی سورانی (مرادی ۱۳۹۲) و هورامی (نغزگوی کهن و نقشبندی ۱۳۹۵) نشان دهنده تنوع معنایی سه فعل «بایستن»، «توانستن» و «شدن» در این زبان‌هاست بنابراین از این نظر فارسی و این دو زبان دیگر ایرانی به هم شبیه هستند. اما تفاوت‌هایی هم بین این زبان‌ها وجود دارد. برای مثال نغزگوی کهن و نقشبندی (۱۳۹۵) در مورد هورامی معتقدند که فعل «شدن» هم روی محور امکان هم ضرورت دارای معناست که اگر چنین باشد یعنی هورامی اصل رده‌شناختی مطرح شده از سوی ناوز (۲۰۰۸) را نقض می‌کند حال آن‌که داده‌های زبان فارسی امروز این اصل را نقض نمی‌کنند. یا اینکه مرادی (۱۳۹۲)، «شاید» را در کنار «باید» به عنوان فعل وجهی در کردی سورانی معرفی کرده در حالی که به نظر می‌رسد در فارسی امروز «شاید» بیشتر حالت قیدی دارد و در دوره میانه فعل وجهی بوده است. اگر چنانکه عبدی (۱۴۰۰) ادعا می‌کند بین تنوع معنایی و بسامد یک سازه زبانی رابطه وجود داشته باشد، باید افعال «بایستن»، «توانستن» و «شدن» که بیشترین تنوع معنایی را دارند پربسامدترین افعال وجهی در فارسی امروز باشند. مقایسه نتایج تحقیق حاضر با نتایج تحقیق عبدی نشان می‌دهد که این ادعا در مورد دو فعل «بایستن» و «توانستن» صدق می‌کند اما در حالی که عبدی «خواستن» را در فارسی گفتاری امروز دومین فعل وجهی پربسامد معرفی می‌کند و «شدن» را در رتبه پایین‌تری قرار می‌دهد تنوع معنایی وجهی این دو فعل برعکس است یعنی «شدن» نسبت به «خواستن» تنوع معنایی بیشتری دارد.

منابع:

- اخلاقی، فریار (۱۳۸۶). «بایستن، شدن و توانستن: سه فعل وجهی در فارسی امروز». دستور، شماره ۳، صص. ۸۲-۱۳۲.
- رحیمیان، جلال و عموزاده، محمد (۱۳۹۲). «افعال وجهی در زبان فارسی و بیان وجهیت». پژوهش‌های زبانی، دوره ۴، شماره ۱، صص. ۲۱-۴۰.
- عبدی، ایران (۱۴۰۰). هماهنگی صورت با بسامد در ساختمان افعال معین زبان فارسی، رساله دکتری منتشر نشده دانشگاه همدان.
- عموزاده، محمد و رضایی، حدائق (۱۳۸۹). «ابعاد معناشناختی باید در زبان فارسی». پژوهش‌های زبانی، دوره ۱، شماره ۱، صص ۵۷-۷۸.
- کوه‌کن، سپیده و گلغام، ارسلان (۱۴۰۰). «از الزام تا نیاز ذاتی: باید در زبان‌های ایرانی نو غربی». جستارهای زبانی، دوره ۱۲، شماره ۱، صص ۱۰۹-۱۴۳.
- مرادی، روناک (۱۳۹۲). «فعل‌های کمکی وجهی در کردی سورانی». مطالعات زبان و گویش‌های غرب ایران، سال اول، شماره ۲، صص ۱۱۷-۱۳۴.

متولیان نائینی، رضوان (۱۳۹۷). «بازنمایی نحوی افعال خواستن و توانستن». پژوهش‌های زبان‌شناسی تطبیقی، سال هشتم، شماره ۱۶، صص ۱۰۵-۱۲۳.

نغزگوی کهن، مهرداد و نقشبندی، زانیار (۱۳۹۵). «بررسی افعال وجهی در هورامی». جستارهای زبانی، دوره ۷، شماره ۳، صص ۲۲۳-۲۴۳.
نقی‌زاده، محمود؛ توانگر، منوچهر و عموزاده، محمد (۱۳۹۰). «بررسی مفهوم ذهنیت در افعال وجهی در زبان فارسی»، پژوهش‌های زبان‌شناسی، سال سوم، شماره اول، صص ۱-۲۰.

همایون‌فر، مژگان (۱۳۹۲). «بررسی روند دستوری‌شدگی فعل‌های وجهی زبان فارسی بر اساس پارامترهای لمان». دستور، شماره ۹، صص. ۵۰-۷۳.

- Abdi I. (2021). Hamahangi-ye Sourat ba Basaamad dar Sakhtema-e af'aal Mo'ain-e Zabane Farsi. Unpublished PhD Thesis. Hamedan University (in Persian).
- Akhlaghi, F. (2007). Three Modal Verbs in Contemporary Persian. *Journal of Dastour*. pp. 82-132, Vol. 3 (in Persian).
- Amouzadeh, M. & Rezaei, H. (2010). Semantic Aspects of "bâyad" in Persian. *Journal of Language Research*, pp. 57-78, No 1(1), (in Persian).
- Bybee, J.; Perkins, R. & Pagliuca, W. (1994). *The Evolution of Grammar, Tense, Aspect and Modality in the Languages of the World*. Chicago: University Chicago Press.
- Halliday, M.A.K. (1970). Functional Diversity in Language as seen from a Consideration of Modality and Mood in English. *Foundations of Language, International Journal of Language and Philosophy*, Vol. 6, pp. 322-61.
- Hengeveld, K. (2004). Illocution mood and modality, In G. Booij, C. Lehmann, J. Mugdan and S. Skopeteas(eds.), *Morphology: An Introductory Handbook on Inflection and Word Formation*, Vol. 2, Walter de Gruyter, Berlin, pp.1190-1201.
- Homayounfar, M. (2013). Analysis of grammaticalization of Persian modal auxiliaries based on Lehman's criteria. *Journal of Dastour*. Vol. 9. Pp. 50-73 (in Persian).
- Koohkan S., Golfam A. (2021). Need to Necessity: Bajæd in Modern West Iranian Languages. *Tarbiat Modares University Press*. pp. 57-78, 12(1) (in Persian).
- Moradi R. (2013). Modal Auxiliaries in Sorani Kurdish. *Journal of Western Iranian Languages and Dialects*. pp. 117-134, No. 2 (in Persian).
- Motavallian R. (2018). Syntactic Representation of Verbs "xastæn, tævanestæn". *Iranian Journal of Comparative Linguistic Research*. pp. 105-123, No. 16 (in Persian).
- Naghizadeh, M. Tavangar, M. Amoozadeh, M. (2011). An Inquiry into the Concept of Subjectivity Involving Modal Verbs in Persian. *Journal of researches in Linguistics*. Vol.1. pp. 1-20 (in Persian).
- Naghzgoo Kohan, M. & Naghshbandi, Z. (2016). Modal Auxiliaries in Hawrami. *Tarbiat Modares University Press*. Volume 7, Issue 3. Pp. 223-243 (in Persian).
- Nauze, F.D. (2008). *Modality in Typological Perspective*, Institute for Logic, Language and Communication, Amsterdam.
- Palmer, F. R. (1997). *Modality and the English Modals*. New York: Routledge.
- Palmer, F. R. (2001). *Mood and Modality*, second edition, Cambridge text books in Linguistics, Cambridge: Cambridge University Press.
- Rahimian J., Amouzadeh, M. (2013). Persian Modal Verbs and the Expression of Modality. *Journal of Language Researches*. pp. 21-40. No. 1 (4) (in Persian).
- Taleghani, A. H. (2008). *Modality, Aspect and Negation in Persian*. Amsterdam: John Benjamins.
- Van der Auwera, J. Plunguin, V. A. (1998). Modality's semantic map, *Linguistic Typology* 2(1), pp.79-124.